

STUDENTEN-WEEKBLAD.

Redacteuren: J. B. H. Coenen, W. L. Ghijsen, N. G. Kam,
J. L. A. Ledeboer, S. H. Stoffel.

Dit blad verschijnt Donderdags, behalve in de vacantiën. De abonnementsprijs is f3,50, bij vooruitbetaling f3,— per jaar.

De jaargang loopt van 1 October tot 30 September.
De prijs der advertentiën is 10 cents per regel.

UITGEVER:
J. WALTMAN Jr.
DELFT.

Inzendingen die Dinsdagmiddag 12 uur niet aan het redactie-adres zijn bezorgd, kunnen niet meer in het eerstkomend nummer worden opgenomen.

Het adres voor redactie en administratie is: Binnenwatersloot 33.

Eerstvolgende REDACTIEVERGADERING
ten huize van S. H. STOFFEL, Havenstraat 36a,
op Dinsdag e. k. te 4 ure.

POLYTECHNISCHE SCHOOL.

De Technische Hoogeschool.

Nu het lang verwachte wetsontwerp tot reorganisatie van de Polytechnische School is ingediend, een ontwerp, welks verheffing tot wet, door ieder ingeschrevene aan de P. S. wel met vreugde zal worden te gemoet gezien, acht de commissie tot Behartiging van Studiebelenen het van belang, een meer uitgebreid verslag van de inhoud, van dit wetsontwerp te geven, dan uit den aard der zaak in de couranten is verschenen.

In het ontwerp ter „wijziging en aanvulling der wet tot regeling van het hooger onderwijs” (Gedrukte stukken No 135) komt onder artikel III Tweede Afdeling: Van de Technische Hoogeschool, de door de regeering wenschelijk geachte reorganisatie voor. Het overige doel van het zeer omvangrijke wetsontwerp, in hoofdzaak strekken ter erkenning en bevordering van het vrij hooger onderwijs, vindt als zijnde van weinig of geen belang voor de studie aan de P. S., in dit verslag geen plaats.

Alvorens tot de Wet zelve over te gaan is het van belang, den inhoud weer te geven van de Algemeene beschouwingen, die de Minister van Binnenlandsche Zaken in de Memorie van Toelichting over het Technisch onderwijs geeft.

Na te hebben aangetoond, dat het in de bestaande wet gemaakte onderscheid tusschen lager, middelbaar, en hooger onderwijs niet meer voldoet, komt de Minister tot de volgende indeeling, waar hij zegt:

„Het onderscheid ligt hierin, dat het lager onderwijs voor het persoonlijk leven en arbeiden bekwaamt, ook zonder te bekwaamen voor het dirigeren van andere personen; dat het middelbaar onderwijs bovendien bekwaamt tot het dirigeren van anderen, maar slechts als vrucht van het nadenken vanwat anderen vonden; en dat alleen het hooger onderwijs niet alleen het zich persoonlijk bekwaamen voor het leven en den arbeid, en het dirigeren daarbij van anderen beoogt, maar ook zelve de juistheid van de daarbij geldende regels toetst en de daarvoor noodige kennis door een eigen onderzoek vermeerdert.”

In dit verband is voor de P. S., gelijk ze thans zich ontwikkeld heeft in het kader van het middelbaar onderwijs geen plaats. Feitelijk heeft de Staten-Generaal dit reeds stilzwijgend erkend, wat blijkt uit de volgende toestanden: Een groot deel der leeraren, voeren wettelijk den titel van hoogleeraar.

De hoogleeraren aan de P. S. zijn verkiesbaar voor de Eerste Kamer.

De hulpmiddelen der Delftsche studie zijn allengs op universitair voet ingericht geworden en worden nog steeds in dien zin uitgebreid.

Ook afgezien hiervan verbiedt, hetgeen buiten onze grenzen plaats greep, langer stil zitten. Vooral op technisch gebied kan Nederland zich niet isoleeren, maar is verplicht,

bij de sterke concurrentie op industrieel gebied, met het buitenland mee te gaan. De toestanden in het buitenland zijn dus in deze van groot belang, de Minister geeft dan ook in bijlage II van de Memorie van Toelichting een zeer uitgebreid en volledig „overzicht van het hooger technisch onderwijs in het buitenland.”

Uit deze bijlage blijkt, dat het karakter van hooger onderwijs in de meeste landen reeds lang aan dit onderwijs is toegekend en wel op tweeërlei wijze. Eenerzijds heeft men, als bijv. in België een hogere technische studie aan de universiteit zelve verbonden; anderzijds heeft men, gelijk in Duitsland en Oostenrijk de bestaande polytechnische scholen, in technische hoogeschole omgezet en nieuwe opgericht. Duitsland bezit op het oogenblik reeds 9 technische hoogeschole terwijl een 10de te Dantzig in aanbouw is. Een gevolg hiervan is, dat vele Nederlanders in het buitenland gaan zoeken wat zij hier niet vinden, wat met een krachtige, zelfstandige nationale ontwikkeling onverenigbaar is.

Het spreekt van zelf, dat de reorganisatie groote financiële eischen met zich zal meebrengen maar hiervoor mag, naar het den Minister voorkomt, niet worden teruggedeind, „deels, niet omdat de school te Delft, ook al bleef ze middelbaar, toch voortdurend op hooger kosten zal komen te staan, in de tweede plaats niet omdat de reorganisatie een overwegend, nationaal belang is, maar vooral in de derde plaats niet, omdat de uitgaven voor de technische hooge school hierin van die voor de universiteiten onderscheiden zijn, dat ze rechtstreeks strekken om ons land industrieel vooruit te brengen en alzoo deze eigenschap bezitten, dat ze oeconomisch winste opleveren, een winst, die op het inkomen van het rijk van gunstigen invloed zal zijn”.

Bij het bewerken van de voorstellen tot reorganisatie van de P. S. is niet alleen gebruik gemaakt van hetgeen buitenlandsche toestanden ten deze leeren, maar ook van de denkbeelden en plannen voor en na hier te lande geopperd en inzonderheid van de voorstellen, door den tegenwoordigen directeur der Polytechnische School den Minister uiteengezet, en van den arbeid van de commissie in zake het technisch onderwijs uit de Vereeniging van Burgerlijke Ingenieurs.

Door de voortdurend toenemende uitbreiding van de P. S., doen zich tegen den tegenwoordigen vorm van bestuur, steeds meer bezwaren gevoelen. Een krachtig bestuur over het geheel, uitgaande van éénen man, den Directeur, wordt meer en meer een onmogelijkheid, terwijl de Raad van Bestuur langzamerhand te talrijk is geworden, om inderdaad een college van het bestuur te kunnen zijn. Een indeeling van de hoogeschool in afdelingen is dan ook een eisch des tijds geworden, terwijl het beheer en het toezicht, evenals aan de Rijks-universiteiten, komt te berusten bij een college van curatoren.

De afdelingen der Technische hoogeschool verschillen van de faculteiten der universiteit hierin, dat zij niet scherp afgescheiden van elkaar bestaan, maar onderdeelen zijn van één faculteit, die der toegepaste wis- en natuurkunde.

In verband met dit afwijkend karakter der afdelingen, geeft de minister de voorkeur aan de indeeling, zooals die ook in verscheidene Duitse technische hoogeschole is ingevoerd. Volgens deze indeeling heeft men in de eerste plaats een afdeling van algemeene wetenschappen, waar-

onder dan vallen propaedeutische vakken als wiskunde enz. Tot deze afdeeling zullen ook gebracht worden vakken als, staathuishoudkunde, geschiedenis, handelsrecht, aardrijkskunde, cultuurgeschiedenis en dergelijke, welke onderwijs aan een technische hoogeschool niet mag ontbreken.

Naast deze algemeene afdeeling zullen de eigenlijke vakwetenschappen verdeeld worden over 4 afdeelingen, waarbij dan onder één afdeeling worden samengevoegd: werktuigkundigen, scheepsbouwkundigen en electrotechnici, en in een tweede: technologen en mijnbouwkundigen.

Het bestuur der afdeeling wordt gevormd door de docenten, die de vakken, tot die afdeeling behorend, onderwijzen.

Het onderscheid in rang en bezoldiging tusschen de zelfstandig werkende docenten, aan den eenen kant de hoogleeraren, aan de anderen de leeraren, met hun zooveel mindere rechten, vormt sedert lang onder belanghebbenden een ernstige grief. Aan de te stichten hoogeschool behoort dit onderscheid dan ook te vervallen. De leiding van de studie van alle vakken van beteekenis zal aan hoogleeraren zijn toe te vertrouwen. Bovendien is het wenschelijk een categorie buitengewone hoogleeraren te scheppen. Verder zullen lectoren en privaatsdocenten aan de Technische hoogeschool moeten toegelaten worden, terwijl, evenals tegenwoordig, assistenten, onder leiding der hoogleeraren werkzaam zullen zijn.

Een belangrijke wijziging zal moeten gebracht worden in het bestuur der inrichting: Als hoogste college zal bij de hoogeschool worden ingesteld een college van curatoren, samengesteld uit 3 of 5 deskundigen. Onder oppertoezicht van den Minister zal aan dat college het beheer en het toezicht worden opgedragen.

De invloed der hoogleeraren op de gang van zaken wordt gewaarborgd door de instelling van een senaat der hoogeschool, samengesteld uit alle hoogleeraren, en hier naast de afdeelingbesturen en de rector-magnificus, bijgestaan door assessoren.

Door de voorzitters der afdeelingbesturen aan te wijzen als assessoren, in afwijking dus als bij de Rijks-universiteiten, wordt voldaan aan de vereischte dat alle afdeelingen in het college van Rector-magnificus en assessoren moeten zijn vertegenwoordigd.

Van grooten invloed zal de reorganisatie mede zijn op de regeling van de examens. „De omschrijving der examens ter verkrijging van het ingenieursdiploma in de artt. 60—65 der wet tot regeling van het middelbaar onderwijs, en het feit op zichzelf van de vastlegging van die examens tot in bijzonderheden in de wet worden, jaar in jaar uit, gevoeld als een van de ernstigste gebreken der tegenwoordige regeling.” Evenals zulks ten aanzien van de universitaire examens en promoties geschiedde, mag het derhalve als een eerste eisch worden aangemerkt, dat al wat betrekking heeft op de examens verlost wordt van den knellenden wettelijken band, en overgebracht wordt naar een algemeenen maatregel van bestuur.

Het karakter van hoogeschool brengt mee dat de wet breke met het vigeerend stelsel van jaarlijks te benoemen examencommissiën en uitdrukkelijk voorschrijven dat alle examens zullen worden afdeelingsexamens.

Aan de thans verkrijgbare diploma's zal bij de nieuwe inrichting een diploma als electrotechnisch ingenieur worden toegevoegd. In navolging van de Deutsche technische hoogescholen, wenscht de Minister bovendien een doctoraat aan de hoogeschool verkrijgbaar te stellen als meer wetenschappelijke bekroning van de studie. De vervaardiging en verdediging van een proefschrift zal ook hier van die vereischte wetenschappelijkheid het bewijs hebben te leveren en den weg vormen tot het verkrijgen van den graad van doctor in de technische wetenschappen.

Bovenstaande is een dikwijls bijna woordelijk verslag van de inhoud der algemeene beschouwingen der Memorie van Toelichting, rest nog een kort uittreksel van het wetsvoorstel:

Art. 32a. De Polytechnische School te Delft wordt de technische hoogeschool.

Deze zal (art. 32b) de volgende afdeelingen bevatten:

- a. de afdeeling der algemeene wetenschappen;
- b. de afdeeling der weg- en waterbouwkunde;
- c. de afdeeling der bouwkunde;
- d. de afdeeling der werktuigbouwkunde, scheepsbouwkunde en electrotechniek;
- e. de afdeeling der scheikundige technologie en mijnbouwkunde.

Elke afdeeling kan bij algemeenen maatregel van bestuur in onder-afdeelingen worden verdeeld.

Bovendien worden bij algemeenen maatregel van bestuur vastgesteld:

- a. de inwendige inrichting van de technische hoogeschool;
- b. de werkkring en de bevoegdheid van het college van curatoren;
- c. de werkkring en de bevoegdheid van den senaat en van rector-magnificus en assessoren;
- d. het toelatingsexamen, de daarvan te verleenen vrijstellingen, de wijze, omvang en duur van de examens en promotiën, de tijdstippen waarop zij worden gehouden, en al wat verder daarop betrekking heeft.

Art. 33a. Telkenjare worden beurtelings in iedere afdeeling eene of meer prijsvragen uitgeschreven, het aantal te bepalen door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, curatoren gehoord.

Voor het meest voldoende antwoord van een der studeerenden aan een Nederlandsche instelling van hooger onderwijs, dat de afdeeling, die de vraag stelde, ter bekroning waardig keurt, wordt een gouden eerepenning toegekend.

Art. 33b. Telkenjare wordt een bedrag van f 6000,— van Rijkswege beschikbaar gesteld, teneinde daaruit, op voordracht van curatoren, aan een of meer gediplomeerden, die den doctoralen graad wenschen te verwerven, gelden voor het ondernemen van een buitenlandsche studiereis te doen verstrekken en voor zooveel noodig aan onvermogene studenten van buitengewonen aanleg, beurzen, ten bedrage van niet meer dan f 800,— te doen toekennen.

Art. 33c—34. Van de docenten en beambten.

Deze artikelen regelen de rechten en bevoegdheden enz. van hoogleeraren, buitengewone hoogleeraren, lectoren, privaatsdocenten, assistenten en lagere beambten.

Artt. 34—34c regelen de inschrijvingen.

Deze zijn in hoofdzaak hetzelfde als bij de oude wet. f 200,— is voor elk studiejaar verschuldigd; heeft men een som van f 800,— betaald, of is men reeds in het bezit van een der ingenieurs-diploma's, dan is men van verdere betaling vrijgesteld.

Artt. 34c—34s. Van het beheer en het toezicht.

Aan de technische hoogeschool is een college van curatoren, bestaande uit 3 of 5 leden, bijgestaan door een bezoldigden secretaris.

Curatoren waken voor de getrouwe naleving dezer wet en van alle krachtens haar uitgevaardigde verordeningen, voor zoover de technische hoogeschool betreft. Zij doen jaarlijks vóór 1 November aan den Minister van Binnenlandsche Zaken een uitvoerig verslag van den staat der universiteit gedurende de afgelopen cursus.

De gezamenlijke hoogleeraren vormen den senaat der hoogeschool. De hoogleeraar die het voorzitterschap bekleedt, draagt den titel van rector-magnificus en wordt voor den duur van 3 jaar door de Koningin benoemd.

De rector-magnificus wordt in zijne werkzaamheden bijgestaan door assessoren.

Assessoren zijn de voorzitters der afdeelingen.

De gezamenlijke hoogleeraren eener afdeeling vormen het afdeelingbestuur.

Art. 82a. Aan de technische hoogeschool zijn de volgende diploma's verkrijgbaar:

- 1°. van civiel-ingenieur.
- 2°. van bouwkundig ingenieur of architect.
- 3°. van werktuigkundig ingenieur.
- 4°. van scheepsbouwkundig ingenieur.
- 5°. van electrotechnisch ingenieur.
- 6°. van scheikundig ingenieur of technoloog.
- 7°. van mijn-ingenieur.

Aan hen, die in het bezit zijn van een of meer diploma's, kan door den senaat, en ten overstaan van dat lichaam of van eene commissie uit zijn midden, na openbare verdediging van een proefschrift een doctoraat in de technische wetenschappen worden verleend.

Art. 82b. Alle examens aan de technische hoogeschool worden afgenomen, en over den uitslag der examens beslist door de afdeelingbesturen, zoo noodig ten dien einde aangevuld met een of meer hoogleeraren, tot een andere afdeeling behorende en met een of meer deskundigen buiten de hoogeschool.

Art. 82c. Voor het afleggen van elk examen aan de technische hoogeschool wordt een som van f 50,— betaald.

In geval van afwijzing wordt voor de eerste herhaling van een examen geen betaling gevorderd.

De toekenning van den doctoralen graad geschiedt kosteloos.

Art 82d. De senaat heeft het recht, om, op voordracht van een afdeelingbestuur, wegens zeer uitstekende ver-

diensten aan Nederlanders of vreemdelingen het doctoraat in de technische wetenschappen, *honoris causa* te verleen.

Hiermede is de taak van den verslaggever geëindigd. Voor een nauwkeuriger kennismaking met Wet en Memorie van Toelichting, vooral wat betreft de uitvoerige bijlage over het technisch onderwijs in het buitenland, moet naar Gedrukte Stukken N°. 135 verwezen worden.

De Secretaris der C. t. b. v. S.
J. L. A. LEDEBOER.

DELFTSCH STUDENTENCORPS.

Opmerkingen naar aanleiding van de rede, gehouden door den President van het Delftsch Studentencorps.

Wanneer wij de rede, verleden Vrijdag door den Senaatspraeses uitgesproken, nalezen, zoo krijgen we het gevoel, alsof niet alle gedeelten door een en denzelfden persoon zijn geschreven, alsof er twee personen gesproken hebben, waarvan de eene eene oprechte, door nadenken ontstane meening te zeggen heeft, de andere ons wil vermoeien met holle officieele mededeelingen.

En dit heeft mij leed gedaan, leed, omdat daardoor ook het welgemeende, het goedbedoelde voor velen in waarde vermindert, leed, omdat sommigen hierdoor bovenbedoelde zinsneden ook alleen als rhetorica en mooie klanken zullen opvatten. Want zoo, na enkele minuten, een redenaar zijne eigene woorden logenstraft, zoo hij in eenzelfde rede toont hoe weinig hij zelf de juiste beteekenis van zijn zeggen heeft gevoeld, dan worden zijne woorden zonder waarde, worden het beweringen, die ook op mij den indruk maken, geuit te zijn, daar zij mooi van klank, schoon van rhetoriek waren.

Ik, persoonlijk, geloof niet, dat dit bij onzen praeses het geval is geweest, ik geloof, dat hij zijne woorden welgemeend, innig gevoeld heeft, maar dat dit gebrek in éénzijn, in samenhang gekomen is door de omstandigheden, door het euvel, waaraan vele gelegenheidsspeeches lijden, namelijk dat zij geen persoonlijke uiting zijn, maar aan een bepaald, haar gesteld doel moeten beantwoorden.

Ik acht het echter toch noodzakelijk op dit verschil in toon den aandacht te vestigen, vooral noodzakelijk omdat dit mijns inziens het gevolg is van de talrijke in ons corps bestaande gewoontens; gewoontens, die lijnrecht in strijd zijn met dien idealen geest, dien de president van den senaat in ons corps zoo graag zou willen zien.

Wanneer wij toch het voornaamste, de werkelijke quintessence nagaan van de geheele rede, zoo kunnen wij die samenvatten in de volgende woorden:

Ieder persoonlijk streve er naar den idealen geest in ons corps te bevorderen door solidariteit en enthousiasme, door moraliteit en onbevangen natuurlijk jong zijn.

Deze woorden zijn mooi en veelzeggend, wanneer zij geuit worden in oprecht, welsprekend enthousiasme, wanneer zij onmiddellijk uit het hart komen; zij zijn leeg en nietszeggend indien wij later gevoelen, dat zij zóó maar uitgesproken werden. Daarom speet het me, zooals ik reeds hierboven schreef, dat hij, die onbevangen natuurlijk jong wil zijn, iets verder in zijn rede holle officieele woorden kon gebruiken, woorden, die volgens mijn gevoel allerminst getuigen van dat onbevangene, natuurlijke jong zijn. Ik wil hier de bedoelde zinswendingen niet herhalen; zij zouden de betrokkene personen wellicht kwetsen en beledigen, maar ieder zal, zoo hij de rede overleest, wel begrijpen welke woorden hier bedoeld zijn.

Want ik geloof, dat, wanneer wij eerlijke, spontane, jonge en geen opgedirkte, gewichtig doende, op onze rijkdom pochende menschen willen zijn, wij voor ons zelf precies zullen moeten weten wat we feitelijk in de wereld beteekenen; wij ons zullen moeten voelen als jonge kereltjes, die tot nu toe nog in het geheel niets gepresteerd hebben, als jonge mannen, wien door toevallige, buiten henzelf staande omstandigheden de gelegenheid is gegeven eene vereeniging op te richten, eene vereeniging die dient om het ons zoo genoegelijk en gezellig mogelijk te maken, en om zoodoende tevens in de gelegenheid te zijn ons zelf te ontwikkelen en te vormen, maar eene vereeniging, die zich nooit verbeelden mag, dat haar doen en laten voor personen, die er buiten staan, die een ambt in de werkelijke maatschappij bekleeden,

van veel belang of van groot gewicht kan zijn. Ik zonder hierbij natuurlijk hen uit die, als gevolg van onze besluiten, finantieele voordeelen zullen gaan genieten.

Nogmaals onze corporatie is slechts eene vereeniging van jonge levenslustige menschen, die geen andere pretentie(?) kunnen hebben, dan dat zij wat meer geld bezitten dan de meeste andere van hunnen leeftijd; zij beteekent niets hoogs, niets gewichtigs, zij beoogt slechts iets gezelligs, iets wat een genoegelijke en ontwikkelende omgang onder elkaar moet helpen bevorderen.

Dit moeten wij altijd, wanneer wij tenminste onbevangen, natuurlijk-jong willen zijn, gevoelen; wij moeten dan steeds wel weten dat al het loopen met lintjes, met mooie jassen en gewichtige receptiepakjes niet iets werkelijk jongs, iets spontaans is, maar eene kinderachtige, misschien voor veler ijdelheid prettige gewoonte. Wij moeten dan beseffen dat feitelijk dat heele officieelachtige gedoe onder elkaar voor jonge, onbevangene kerels te gek is om los te loopen, dat het o zoo bespottelijk is, dat lui, die elkaar heel goed kennen, ja, die zelfs in een en dezelfde club zitten en elkaar bij den voornaam noemen, enkele uren later, zoo de tijd van het jaar het meebrengt, in gekleede jas bij elkander hunne opwachting gaan maken. Och laten wij toch begrijpen dat dit niet iets onbevangens natuurlijk jongs is, maar iets ouds en opgeschroefds.

En het is ook door deze algemeen bekende feiten dat voor mij en vele anderen de woorden verleden Vrijdag door den president van den Senaat geuit, veel van hunne waarde verliezen.

Jong zijn, dat beteekent leven zonder allerlei flauwe ingeburgerde gedachtentjes van trots en eerzucht, vrij van alles, steeds in en bij al ons doen zoo veel mogelijk ons zelve. En zijn wij dit wel, zoo wij zoo officieelerig doen? Ik kan niet gelooven dat iemand dit in ernst zal beweren.

Ik weet nu wel dat velen bij zich zelve zullen zeggen, dat ik weer niets van al het mooie in deze traditie begrijp en dit is misschien ook best mogelijk, maar dat iemand mij dan dit mooie toone, dat iemand mij dan bewijze dat dit iets meer is dan hoogstens het officieele symbool van de goede verstandhouding tusschen het corps en hare vereenigingen.

Maar ook hiervoor zijn deze plechtigheden geheel overbodig, ieder, die in ons corps leeft, zal dit mij wel volmondig toestemmen; wij weten wel hoe iedere vereeniging het maakt en zoo er iets aan hapert dan hooren wij dat toch wel van elkander, ook zonder al die officieele recepties. Neen, heel dat doen is naäperij van de buitenwereld, van de hooge chique-kringen in onze moderne maatschappij, die ook een hof hebben, dat aan de verschillende hooge ambtenaren en dignitarissen een bal of een thé dansant aanbiedt. Hier heeft dit alles echter nog een veel beteren grond dan bij ons. Kom laten wij niet zoo flauw en kinderachtig zijn dit in ons klein maatschappijtje ook na te willen volgen, laten wij trachten onbevangen natuurlijk jong te zijn.

Wanneer er nu zijn, die zeggen dat zonder deze tradities het leven zooveel van zijne waarde verliest, aan hen moet ik dan eerlijk bekennen, dat ik niet veel om hun zoogenaamd, werkelijk jong leven geef, dat ik geloof dat het meer dan tijd voor hen wordt iets beters, iets schoons te gaan zoeken, want dat deze uiterlijke schijn, dit pralerige vertoon toch niets dan teleurstellingen en desillusie zal kunnen opleveren.

Dat niemand echter tegen me bewere dat ik door deze woorden getoond heb mijn corps niet lief te hebben; niets is minder waar dan dit. Ik weet maar al te best hoeveel goeds ik zelf in mijn studententijd geleerd heb, hoeveel het corps er toe bijgedragen heeft mij te ontwikkelen en te vormen. Steeds zal ik dan ook voor zoover het in mijn vermogen is haar helpen steunen en vooruitbrengen, reeds de bovenstaande opmerkingen getuigen hiervan.

W. G.

Nog een oogenblik: de Weerbaarheidsquestie.

Dankbaar, dat in het Studenten-Weekblad geen uitgebreide nabeschouwingen over deze zaak zijn gehouden, die de verhouding niet verbeteren zouden, zie ik me toch genoodzaakt tegen de argumentatie van het stuk des heeren Coenen in 't nummer van 12 Maart, eenige bezwaren te opperen.

Allereerst tegen de zin: „Het is n.l. zeer gemakkelijk in „te zien, dat na deze beslissing slechts zij, die een politiek „optreden van een Corpsvereniging goedkeurden, nog tegen „de motie mochten stemmen.”

Wanneer, — zou ik willen vragen, — in de 2de Kamer een motie werd voorgesteld, inhoudende, dat de voorgestelde wijzigingen in het W. v. S. zijn in 't belang van 't rijk; wanneer die motie met b.v. 52 stemmen vóór werd aangenomen, dan zouden dus volgens den heer Coenen bij de stemming over de wetsontwerpen allen vóór moeten stemmen, ook b.v. de socialisten, want 't was nu aangenomen, dat het was in 't belang van 't land, en alleen zij, die dingen wilden niet in 's lands belang zouden dus tegen mogen stemmen. U zult misschien zeggen, zoo'n motie mocht niet worden voorgesteld. Juist misschien; maar onjuist vond ik ook de voorafgaande stemming: al- of niet politiek.

Ik wil hier verder niet diep ingaan op de opmerking over de verschillende beteekenis van woorden, als: orde, plicht, enz. Alleen zij me vergund als mijne nog onveranderde meening te zeggen, dat de orde, bedoeld in 't weerbaarheids-besluit wel niets te maken heeft met de orde, die we meenen als we spreken over de maatschappelijke orde. Orde herstellen en bewaren, zal toch voor allen, die kalm nadenken, wel niet anders zijn dan tegengaan of verhinderen van daden van geweld.

Ten slotte nog een enkel woord over het ingezonden stuk in het nummer van 20 Maart. Als we ééne conclusie kunnen trekken uit dat stukje in het Weekblad der A. N. V. v. Sp. en Tr. P. is het wel die, dat het jammer is, dat de heeren Petter en Oudegeest redacteuren van dat blad, en de redactie van het Studenten-Weekblad stukken kunnen opnemen, die de studenten, in 't algemeen kenmerken als langslapers, zuiplappen en luiaards. Dat dit er duidelijk uit te lezen is zal zelfs de redactie me toe moeten geven.

W. J. NIERMEYER.

Antwoord aan den heer Niermeyer.

Tegen de bestrijding mijner opvattingen over de Weerbaarheids-questie heb ik drie bezwaren:

1e. Heeft de methode om door middel van een vergelijking iets te bewijzen m.i. geen waarde, want in den regel verschilt het ter-vergelijking-gekozen voorbeeld in draagkracht en be-invloedende bij-omstandigheden van de te bewijzen questie en in de weinige gevallen, dat het hieraan volmaakt identiek is, behoeft het op zijn beurt evenzeer weer een bewijs.

Wie de lezing van den heer Talma heeft bijgewoond, zal zich herinneren hoe deze zijn veelal zwakke beweringen aannemelijk trachtte te maken door ze met eenvoudige (meest-komische!) alledaagsche gebeurtenissen te vergelijken. De kritisch-ontwikkelde hoorder, die onmiddellijk het verschil tusschen het gekozen voorbeeld en het te bewijzen geval opmerkt, moge voor deze methode van bewijsvoering de schouders ophalen, — de groote menigte is er nog bij uitstek vatbaar voor.

Op deze gronden verwerp ik a priori de bestrijdingswijze des heeren Niermeyer.

2e. Kan ik mij dus alleen voorstellen, dat een vergelijking dient om ingewikkelde verhoudingen gemakkelijk te doen inzien, m. a. w.: om ons voorstellingsvermogen te hulp te komen.

Het spreekt echter vanzelf, dat het voorbeeld dan ook in eenvoudigheid, aannemelijkheid en vooral in waarschijnlijkheid de oorspronkelijke questie moet overtreffen.

Dit is bij de vergelijking van den heer Niermeyer niet het geval. Hij zelf geeft vrijwel toe, dat een motie als door hem bedoeld, nooit zou worden ingediend. De heer N. wil dus iets verduidelijken door middel van een voorbeeld waarvan de bestaanbaarheid aan ernstige twijfel onderhevig is. Ons voorstellingsvermogen kan hier bezwaarlijk door gebaat zijn!

Op deze gronden ontzeg ik ook alle verduidelijkende waarde aan het door den heer Niermeyer gekozen voorbeeld.

3e. Wil ik het verschil aantoonen tusschen het voorbeeld van den heer N. en de Weerbaarheids-questie:

De 1e stemming der Corpsvergadering had betrekking op een onderdeel van den inhoud der motie-Van Leeuwen;

— de gefingeerde 2e Kamer-motie zou een even-verre strekking hebben als de voorgestelde wetswijzigingen zelf.

Bovendien staat het willen van iets, dat niet in 's lands belang is, absoluut niet gelijk met den wensch, dat het corps zich op politiek gebied partij zal stellen. Voelt men het onderscheid hiertusschen echter niet, dan zouden die sociaal-democratische kamerleden ook nog wel degelijk op dezen grond tegen de wetswijzigingen kunnen stemmen.

Ik geef toe, dat deze geheele Kamer-questie bij verdere ontwikkeling steeds onwaarschijnlijker wordt: een duidelijk bewijs, dat haar uitgangspunt foutief is, dat zij als voorbeeld niet deugt.

Op deze gronden concludeer ik, dat hier een valsche vergelijking moet geconstateerd worden.

Dat die voorafgaande stemming over de questie „al- of niet politiek” overbodig was, geef ik toe, doch toen zij bijna zonder protest plaats vond, had men haar uitspraak te aanvaarden en mocht men haar niet tot een wassen neus maken, zooals nu inderdaad geschied is.

J. B. H. C.

SOCIALE AANGELEGENHEDEN EN WETENSCHAP.

Vergadering—F. Domela Nieuwenhuis.

Ondanks de korte tijd, gegeven ter publicatie, was de Konsertzaal van den Doelen overvol.

Een groot deel der ruimte werd ingenomen door kolporteurs, die hoewel sociaal of anarchist, hier het siesteem der vrije konkurentie huldigden.

De voorzitter van de bestuurdersbond opende de vergadering en voor ons zagen we de leeuwenkop, de krachtige, sterk willende, Jezusfiguur.

Kalm, wetende nog altijd zijn kolossale kracht, besparende het vuur van het gloed- en bezieling-gevende in hem, begint de leider, die, zoo er een God is, zeker eens door dien God werd gezonden aan zwakken, aan zoekenden.

Ouderen, uit de tachtiger jaren, weer hangende aan de lippen van hun profet, jongeren opziende, met heiligen eerbied bijna, naar de man, die zóó veel en zoo mooi heeft geleefd en geworsteld in de strijd voor rechten van verdrukten, naar de held, die nooit verslagen is kunnen worden, wiens kracht alleen de dood zal breken.

„Een eigenaardige plaats wordt door de maand Maart ingenomen in de geschiedenis der menschheid. Denk aan de Commune in 1871, aan de beroeringen in Berlijn en in Weenen. 't Schijnt, dat Dr. Kuyper ook in de Nederlandse arbeidersbeweging, deze maand gedenkwaardig wil doen zijn. De maatregelen in de laatste tijd genomen, zouden hiertoe kunnen leiden. Door dwangwetten, willen de regeerders trachten de arbeiders te knevelen; 't verenigingsrecht in 't algemeen, het stakingsrecht in het bijzonder, wordt door de wetsontwerpen bedreigd.

Volgens sommigen scherpzinnige mensen als de Savornin Lohman o. a., wordt dit bepaald ontkend. Hoe is het nu mogelijk, dat men uit dezelfde artikelen, uit dezelfde woorden, iets zóó verschillend kan lezen? Zelfs in het lezen komt aldus het klasseverschil boven. Niet mag vergeten worden, dat prof. Simons en prof. van Hamel, toch ook behorende bij de bezitters, in deze kwestie, aan onze zijde staan. Het „adres der twintig” is vervat in zulke verzoening predikende woorden, dat het door geen klassebewust arbeider geteekend kan worden.

Eigenaardig is het schrijven der koningin, dat de wetsontwerpen begeleid, waarin ze zegt: „En nu mijne heeren, zij in Gods bescherming aanbevolen!” Als men zoo op de bescherming Gods vertrouwt, kan men de Tweede Kamer wel naar huis sturen en tevens de wetten weg laten blijven.

Nu volgt een korte bespreking van de inhoud der voorgestelde artikelen tot aanvulling van het Wetboek van Strafrecht.

Boven alles is de wet echter niet uitvoerbaar; daarom behoeft men zich niet zoo sterk over de uitvoering te bekommeren. De regeering heeft dan ook een achterdeurtje opengehouden. Men wil de leiders der „samenspanning” trachten te pakken. Dit zal de heeren echter niet helpen. 't Zou olie in het vuur gooien zijn.

(Zie vervolg Bijvoegsel.)

B I J V O E G S E L

behoorende tot het STUDENTEN-WEEKBLAD
van DONDERDAG 26 MAART 1903.

Men tracht zich te rechtvaardigen, door het een en ander te beweren over kontraktbreuk die gepleegd zou zijn. Dit heeft een schijn van waarheid.

De gemeente-werklieden-staking te Amsterdam werd door Prof. Treub, overigens een vrijzinnig man, dan ook afgekeurd. Men moet hierbij echter weten, dat dit kontrakt gemaakt was door Prof. Treub. Als er gestaakt werd, randde men zijn heilig werk aan; ziedaar de eigenlike reden.

Er kan evenwel in dergelijke gevallen geen kontraktbreuk bestaan, want de eerste voorwaarde, welke noodig is om aan eene overeenkomst zedelijke kracht te geven, is dat de beide kontrakterende partijen volkomen vrij staan.

De arbeider staat nooit vrij; waar hem een kontrakt, een arbeidskontrakt n.l., wordt voorgelegd moet hij tekenen op straffe van brodeloosheid. Daarom hecht ik ook zeer weinig aan arbeidsraden enz., omdat juist door die onvrijheid der arbeiders, de patroons, de bezitters toch altijd aan het langste eind trekken.

Zoo komen we tot het voorstel om eene ankète-kommissie te benoemen.

De regeering kent de toestand nog niet. Als een arbeider zoo slecht wist, wat hij moet weten, werd hij wegens onbekwaamheid naar huis gestuurd. Was het nu niet konsekwent ook de regeering hare matten te doen rollen?

De regeering moest weten; in '88 toen ik Kamerlid was, heb ik zelf gesproken over de misstanden bij de spoorwegdienst, in '91 kwam het bekende „grievencahier” uit, bekend, maar niet bij de regeerders.

We kunnen zeggen, de mienister is de kluts kwijt; hoe knap hij ook is, het feit is zoo. Hij gooit zijn goede naam te grabbel. Zijne uiting, „had ik maar militèren gehad, dan had het gebeurde nooit plaats gegrepen”; het nu onder de wapenen houden van de mannetjes om op de arbeiders te kunnen schieten is een Christen waardig. Welja, schiet maar op dat „schorem”. De heeren moeten echter niet te veel vertrouwen op de soldaten die zelf òók tot dat schorem behoren. Men tracht nu hen op alle manieren zoet te houden, stuurt versnaperingen enz.; dit is een gemeene taktiek; het is niets dan opruijrij tegen de arbeiders.

De lieberale pers heeft zich in het begin eveneens aan opruijrij schuldig gemaakt. Nu krabbelt ze terug. 't Schijnt haar te doen te zijn om eene partij-stemming uit te lokken.

In de Tweede Kamer zou het wetsvoorstel worden aangenomen, in de Eerste Kamer, waar nog een lieberale meerderheid is, echter niet; daarmee zou dan tevens dit mienisterie vallen en zouden de lieberalen een kansje hebben. Dit is voor mij de politieke achtergrond. O, wee! als de politiek er bij komt!

De wet is trouwens niet eens noodig; zie de vonnissen in deze tijd tegen stakers geveld. Evenwel, de arbeiders moeten zich niet bang laten maken, ze moeten pal staan, als één man dan zal de regeering bakzeil halen. Denken we aan '48, toen Willem II bepaald weigerde grondswetsherziening, „zoolang hij koning was”.

De Februarie-revolusie te Parijs en de andere woelingen buitenslands maakten de koning echter bang; hij gaf toe: zeggende: „Ziet hier mijne heren, een man, die in één nacht van konservatief, lieberaal is geworden.” Was de koning bekeerd? Welneen, hij dacht: „de troon, waarop ik zit is wel een grondwet waard!” Op dergelijke wijze zal het met mienister Kuyper ook gaan.

Wij zullen doen, wat we kunnen, maar al kwam de slag, een doodslag zou het niet zijn. De kommune is gesmoord in het bloed van minstens dertig duizend arbeiders, maar tien jaar later was de beweging weer sterk, twintig jaar later was ze sterker dan ooit. Mensen kunnen vallen; ideeën nooit! Die zijn onsterfelijk! Uit een mooglike nederlaag zullen we nieuwe kracht putten.

Eindelijk komt de zege voor de zaak van het recht.

We doen een beroep op U allen, om pal te staan, geen duimbreed toe te geven. Ze moeten vallen, die wetsontwerpen; laten vallen de ontwerpen of de regering valt! Haar geen keus! Weg met die verlegen gelegenheidswetten!

Nog ligt het proletariaat geketend; als het niet het ijzer doet rammelen, de schalmen doet knarsen, is het niet beter dan boeien waard!

B.

Mythenverklaring.

Hoewel men reeds van de oudste tijden af moeite heeft gedaan tot verklaring der mythen is de oorsprong dezer legenden tot op heden achter een ondoordringbaren mystieken sluier verborgen. Het is ermee gegaan, als met vele volkeren: wanneer b. v. de Egyptenaren 4000 jaar voor onze jaartelling in de geschiedenis optreden, hebben ze reeds een vergevorderde beschaving, een godsdienst, die wijst op lange jaren van ontwikkeling; maar er gaapt een onoverbrugbare kloof tusschen het tijdperk, dat eeuwentartende monumenten als de pyramiden en de sphinx zag verrijzen, en dat, waarin de godsdienst en cultus van de bewoners van het Nijldal zich uit barbaarsche elementen begon te ontwikkelen.

Zoo is voor ons ook de tijd, waarin de mythen ontstonden, reeds te lang geleden, er zijn teveel tientallen van jaren overheen gegaan, dan dat we hun groei met zekerheid zouden kunnen vaststellen. Het blijft bij hypothesen, maar het is duidelijk, dat deze hypothesen ten nauwste samenhangen met de verklaring, die men zich van den inhoud der mythen, als zoodanig, tracht te geven.

Intusschen gevoelden de volkeren, die in deze mythen geloofden, en evenmin als wij, den oorsprong ervan kenden, die een onderzoek daarnaar zelfs als profanisme zouden hebben aangemerkt, zich toch gedrongen, de handelingen hunner goden te rechtvaardigen. Er bestaat een onderscheid tusschen deze mythenverklaringen der ouden, en die, welke het resultaat der onderzoekingen van den lateren, speciaal van onzen tijd, zijn. Terwijl de beschouwingen, die wij eraan vastknoopen, natuurlijk van zeer objectieven aard zijn, daar ze slechts dienen ter bevrediging onzer weetgierigheid, terwijl dus ons onderzoek volkomen onpartijdig is, bestond voor de betrokken volkeren de mogelijkheid, dat hun godsdienstig leven en geloof door het rechtstreeksch gelooven in hunne mythen werden geschokt. Hunne verklaringen dienen dus slechts, om die daden hunner goden, die ook voor hen niet van barbaarsche waren vrij te pleiten, een, op hunne zedelijkheidsbegrippen rustenden grondslag te geven.

Een gewichtig feit, dat we uit al deze pogingen tot mythenverklaring der ouden mogen concludeeren, is, dat die legenden zich niet in tijden van logisch denken hebben ontwikkeld, maar in die van een volkomen overgave aan de natuur, van een zich klein gevoelen tegenover hogere machten, wier bestaan zij vermoedden, maar waarvan ze zich geene voorstellingen konden vormen. Eerst wanneer een volk een hooger trap van beschaving heeft bereikt, wanneer de bewustgeworden rede zich meer en meer begint te ontwikkelen, eerst dan beginnen enkele krachtige naturen te tornen aan de ongerijmdheden die zich in de mythen aan hun oog vertoonen.

In alle mythen treffen ons twee bestanddeelen, het eene volkomen begrijpelijk, het andere voor ons, die sedert Christus' geboorte twintig eeuwen in beschaving en kennis zijn gevorderd, een volslagen ongerijmdheid. Wanneer de Grieken aan een Zeus, als bestierder van het heelal, aan een god van de zee en een van het vuur gelooven, dan levert het voor ons geen bezwaar op, ons in dat geloof in te denken, maar wanneer we lezen, dat Athene uit het hoofd van Zeus geboren werd, of dat Horus in de gedaante van een spinx zijn broeder Seth-Typhon overwon, dan staan we hier tegenover verhalen, die ons niet terstond duidelijk zijn. Dit is de barbaarsche en ongerijmde factor in de mythen, die een verklaring behoeft, zonder welke ze den menschen eeuwig raadsels zal blijven.

Den grondslag van eene Wetenschap der Mythologie hebben de volkeren aan wier godsdienst het geloof in mythen verbonden was, door de verklaringen, die ze, om bevrediging in hunne leer te blijven vinden, moesten zoeken, zelf gelegd.

Reeds zij gevoelden dat onvoorwaardelijke aanneming van vele handelingen hunner godheden, die ze niet met de op hun gevoel van zedelijkheid berustende voorstelling van het hoog moreele hunner goden konden overeenbrengen, noodzakelijk moest leiden tot een tanen van den luister, welke zulk een opperwezen omstraalde.

De allereerste pogingen, die werden aangewend om de

goden van laagheden vrij te pleiten, bestonden waarschijnlijk in het verzwijgen daarvan.

We treffen dit aan bij vele oude dichters, o. a. Homerus, bij wien men menig aanstootelijk verhaal te vergeefs zal zoeken. Intusschen was dit natuurlijk niet voldoende; wilde men duurzaam in het algoede der goden blijven gelooven, dan moest men hen van hunne ergerlijke handelingen schoon wasschen. Slechts door middel van systematische verklaringen kon men dat doel bereiken; we zullen hier eenige dier verklaringen even aanstippen.

Een der oudste is de Ethymologische, die op de beteekenis der woorden berust en de mogelijkheid opent, om bijna alle mythen-verklaringen tot een gunstig resultaat te brengen. Een voorbeeld hiervan vinden we in eene uitlating van Socrates, die Plato ons mededeelt, en waarin de Grieksche wijsgeer aanstoot neemt aan de legende, als zou Zeus de zoon van den persoon van Kronos zijn, welke laatste wegens zijne domheid berucht was. Volgens hem beteekent Kronos of Koros het gezond verstand, zoodat in het geloof aan het vaderschap van Kronos in deze beteekenis niets oneerbiedigs ten opzichte van Zeus gelegen was.

Het is duidelijk, dat de verklaringen veranderden met de wetenschappen, welke in verschillende tijdvakken het meest op den voorgrond traden. In tijden, waarin de natuurkunde de geleerden hoofdzakelijk bezig hield, zocht men naar physische verklaringen, in andere naar philosophische.

Een verklaring, die nog dikwijls gehoord wordt, waar het onze volkslegenden betreft, is deze, dat mythen overdreden en in den loop der tijden onherkenbaar geworden berichten van historische feiten zouden zijn.

De gevoeligste slag werd de mythologie toegebracht door de kerkvaders, die met de ontwikkeling van het Christendom de heidensche godsdiensten op alle zwakke punten, vooral hunne mythen, aanvielen. Ze bewezen — of trachtten althans dit te doen — dat zij, die aan de mythen physische verklaringen gaven, dit deden met behulp van grootere kennis der natuurkrachten, dan de dichters, aan wie toen het ontstaan der mythen werd toegeschreven, konden hebben bezeten. Anderen noemden de mythen uitvindingen des duivels, of vonden daarin zelfs uit hun verband gerukte en tot onherkenbaar wordens toe gewijzigde plaatsen uit den Bijbel.

Hoe ongerijmd dit laatste moge klinken, het is een feit, dat niet valt te ontkennen, dat deze christelijke kerkvaders met hunne verklaringen den weg baanden, langs welken men langzamerhand geraakte tot die, welke nu nog door velen als de ware worden gehuldigd.

In de vorige eeuw traden de ethymologische verklaringen der Grieken, waarvan we een voorbeeld hebben gezien, weer op den voorgrond. Men begon verband te zoeken tusschen de namen, die in de Veda's in het Sanskriet waren neergeschreven en die uit de mythen der Grieken, Germanen enz. Om een hechten grond onder de voeten te krijgen, zocht men de stam van vele woorden uit de talen van de volkeren van het Arische ras en trachtte, door aldus de oorspronkelijke beteekenis der woorden aan te wijzen, eene aannemelijke verklaring voor den ongerijmden factor in de mythen te vinden. Deze methode berust dus op de hypothese, dat de Arische volkeren, die men, op grond van overeenkomst in lichamelijke kenmerken, in zeden en gewoonten, als behoorende tot een enkelen stam heeft erkend, in overoude tijden een bepaalde landstreek als gemeenschappelijke woonplaats bezaten. Een bekend voorvechter dezer theorie was o. a. de beroemde Max Müller, die in zoovele opzichten een der negentiende eeuwse baanbrekers der wetenschap mag worden genoemd.

Deze methode, hoewel meer schijn van waarheid bezittende en die ook werkelijk tot op zekere hoogte op waarheid berustte — waardoor ook de resultaten gedeeltelijk aanneembaar zijn — verloor echter veel van zijne kracht door te haastige toepassing op vreemd terrein. Bovendien hield men geen of althans weinig rekening met de omstandigheden en de eigenaardigheden eener landstreek, die de gedachten van de bewoners van Indië hemelsbreed doen verschillen met die van de inboorlingen van b. v. sommige streken van Noord-Amerika.

Een ander systeem, dat met meer recht voor het juiste mag worden gehouden, berust op de onderstelling, dat de meer ontwikkelde volkeren eens op den zelfden trap van beschaving hebben gestaan als die, welke we nu als wilden of barbaren qualificeeren, dat ze dus dezelfde achterlijke denkbeelden hebben gehad, als deze; volgens deze theorie zijn de mythen overblijfselen uit dien tijd van barbaarsheid.

Het is gemakkelijk in te zien, dat tusschen deze verklaring en de evolutie-theorie een innig verband bestaat, dat ze berust op die leer, in het algemeen toegepast.

In alle vorige verklaringen hield men mythen voor dichterlijke producten van eenige, met meerdere fantasie dan hunne tijdgenoten begaafde lieden. Volgens de laatste verklaring, die we hier nog een weinig uitgebreider zullen behandelen, ontstonden ze in den boezem van het volk zelf, ze groeiden, zonder dat hun oorsprong was aan te wijzen. De evolutie-theorie leert ons, dat er een tijd moet zijn geweest, waarin het geloof in vreeselijke gedochten, in het naar willekeur veranderen van sommige bevoorrechten in boomen, dieren, of zelfs sterren, even algemeen was en even van zelf sprekend werd geacht, als in onzen tijd dat, in de wet der zwaartekracht of die van het behoud van arbeidsvermogen.

Het was niet mogelijk, dat met de toeneming der beschaving dit geloof plotseling, zonder meer, zou verdwijnen, maar wel begon men, door die beschaving, aanstoot te nemen aan de ongerijmdheden, die niet langer met de begrippen omtrent moraliteit overeenkwamen. Het was een onbewust achterblijven op den weg, door de evolutie leer aangewezen; en dit kan waarlijk geene verwondering baren, waar we zien dat dit zelfde achterblijven, belichaamd in een alleen voortgang doodend conservatisme, tot zelfs in onzen tijd zoovele maatschappelijke mistanden schept.

Het behoeft geen verder betoog, dat deze laatste theorie de juiste is; geen mythe is het werk van een dichter van ongerijmdheden, en evenmin een verwatering van Bijbelsche verhalen, als de godsdienst der Chineezers een stukje Christendom is; ze zijn niets anders dan verhalen, die verband houden met den trap van ontwikkeling, waarop de volkeren staan en die een logisch gevolg zijn van de wet, dat alle eeuwen door de bewoners der aarde hunnen goden die hoedanigheden hebben toegeschreven, die zij zelf als de hoogste en verhevenste beschouwen. De moraliteitsbegrippen ontwikkelden zich, wijzigden zich in den loop der tijden, de mythen bleven nog een tijd lang bestaan tot ook zij den onvermijdelijken invloed der evolutie leer moesten ondervinden.

K.

Substantia = Deus?

Simon, Simon! zie, satan heeft u lieden begeerd.
Luc. XXII, 31.

Het was in laatste nummer van het Studenten Weekblad, dat ik tot mijne verbazing weer een aanvalletje zag op den buiten-wereldschen God, benevens een korte beschrijving van Spinoza's pantheïsme. Ik zeide verbazing, maar eerlijk gezegd heeft 't mij bedroefd. Immer 't is toch bedroevend te noemen, wanneer men, na herhaaldelijk op eenzijdigheden te hebben gewezen, toch op nieuw de oude bezwaren hoort voordragen, hoe dikwijls daar ook tegen is geschreven. Hier passen voorzeker de woorden van pater de Groot: „Het averechtsch oordeel blijft van den achtbaren leeraarszetel klinken; door volkslektuur en schoolboek komt de haat in het hart van eenvoudigen en knapen, in de volksvergaderingen wordt het „vooroordeel” toegejuicht. In zoete melodiën lastert de poëzie, schilders vergulden het onrecht met den lichtglans hunner geleerde kleuren en de schare, die zich verveelt, vermaakt men met het hekelen op het tooneel. En dan het pamflet!”¹⁾ Even eens klaagt Gibbons,²⁾ „dat men in plaats van de waarheid de logen gaf, in plaats van brood, steen en dat zoodoende de harten bevooroordeeld waren.” Mijnheer S., de weg naar waarheid is niet deze, boutweg dingen te beweren, de filosofie is geen bespiegeling, zooals die van de oudere en jongere Hegelianen, neen, haar banen zijn even zeker als die van de Euclidische meetkunde. Evenals de wiskunde uit de vergelijking der begrippen haar resultaten trekt, zoo ook de filosofie. Uitteraard zijn beide in de allereerste plaats geen wetenschappen van het experiment, zooals Kant 't wenschte.

Ten onrechte noemt men Bacon den vader der moderne experimentale filosofie, hij wensche wel experiment in fysica en chemie, echter niet in de filosofie, die juist daarom zoo oneindig ver boven de experimentale wetenschappen is verheven.

Immers 't experiment leert alleen het accidenteele, niet het algemeene. Neen, juist zij leert ons resultaten, die

¹⁾ De Pausen pg. 5.

²⁾ Het geloof onzer Vaderen pg. 1.

door alle eeuwen heen, hun zekeren weg zullen vervolgen, hoe groot ook 't aantal spekulaties moge zijn.³⁾

Ik meende daarop te moeten wijzen, aangezien men maar al te dikwijls geneigd is de filosofie te beschuldigen van haarkloverijen en muggezifterij. (Zie Hartmann Gesch. Dl. V). Maar nu is het toch duidelijk, dat 't niet gerechtvaardigd is door eenige bonte beweringen van ongerijmdheid en diergelijke te trachten de resultaten van zulk een voortreffelijke wetenschap omver te werpen. Daar tegen verzet zich het menselijk intellect, waaraan vooral in de Thomistische wijsbegeerte een hooge plaats wordt toegekend, daar tegen verzet zich hetzelfde intellect, dat Kant meende te moeten afschaffen door blinde syntheses a priori. Het is zeer gemakkelijk te beweren, dat een cirkel vierkant is en dan te vragen om weerlegd te worden, 't is echter geenszins een deugdelijke manier.

Zoo las ik dan ook in een stuk, geplaatst onder 't hoofd Literatuur en Kunst en getiteld „Harmonie,” dat God onbegrijpelijk was. Er werd iets gemompeld van „alleen staan” e. d., altemaal opmerkingen door Kant reeds geopperd en voortspruitende uit meergemelde oordeelen.

Wanneer Spencer God noemt inscrutable⁴⁾, dan baseert dat op ongeveer dezelfde gronden, en de reden is duidelijk. Men kan zich God niet zindelijk voorstellen, omdat we het oneindige niet vermogen te doorgronden, en daarom is men allicht geneigd dit voor een dwaas phantoom te verklaren.

Gaat men echter met zijn verstand te rade, dan verdwijnt dit. Immers, als men zich God niet zinnelijk kan voorstellen, dan bewijst dat niets tegen zijn bestaan. Wanneer we in onze sluitrede vinden, dat er een oorzaak zijn moet en wel buitenwereldsch: dan kan ons „verstand” uit de werking tot de eigenschappen der oorzaak besluiten, en behoeft dit geenszins schijn te zijn. De geoloog toch besluit uit de dingen, die hij ziet tot de eigenschappen der magma's ofschoon hij deze nooit heeft gezien en nooit te zien zal krijgen, en toch vindt men dat niet absurd. Zoo ook hiermede. Komen er nu dingen, die we niet geheel en al zinnelijk kunnen weergeven, dan ligt dat alleen aan onze onbekwaamheid, om 't oneindige te doorgronden. In de analoge wetenschap, de wiskunde, komt dit eveneens voor. Oneindig voortlopende reeksen, waarvan de coëfficiënten verschillend teken hebben, veranderen haar som bij verwisseling der termen. Uit onze begrippen van getallen bewijzen we dit, ofschoon de zinnelijkheid dat niet bevatten kan. Daarom gaat 't ook niet op hier zulks te willen verwerpen, alléén, omdat men 't niet kan reproduceeren in een concreet voorbeeld, tenzij men 't verstand zijn rol ontzegt. Dat nu onze moderne geleerden zoo lang blijven dolen, is, zooals ik reeds vermeldde, oorzaak daarvan, dat ze meenen, dat de wijsbegeerte bij Descartes is begonnen en niet bij Plato en Aristoteles. Ik bedoel daarmede niet, dat ze klakkeloos die ouden moeten navolgen, dat doen ook de Neo-Thomisten niet, maar 't gaat in 't geheel niet aan, dat alles als onwaarde te beschouwen.

Reeds Trendelenberg⁵⁾ wees er op, dat Duitschland veel grootschere dingen zien zou, als men Aristoteles beter kende. Ik herhaal 't nog eens, wil men objectief verstandig oordeelen, dan is 't noodzakelijk, dat men ook eens nagaat, wat anderen gezegd hebben en dat men niet a priori alles verwerpt, meenende „genoeg kritiek er op gelezen te hebben” om 't te verwerpen. Wees men fouten in 't systeem aan, dan was 't gerechtvaardigd, maar dat doen de modernen niet. 't Is bepaald vermakelijk om te lezen wat Hartmann en Kuno Fischer de Scholastieken laten beweren en vooral Hartmann maakt daarbij zulke belachelijke fouten, dat hij zich openlijk bloot geeft en zijn gevolgtrekkingen daardoor van nul en geener waarde maakt. Als uiterste curiositeit leze men het eerste deel van Langes Geschichte des Materialismus. Ik meen nu genoeg op al deze fouten te hebben gewezen om op Spinoza terug te keeren.

Harmonie is wel een mooi woord, maar nog zinlediger dan de „de doelmatigheid der natuurkrachten,” nog zinlediger dan Kants „Dinge an sich” (die, 't zij hier terloops gezegd op geheel andere wijze ontstonden, dan u, mijnheer S., beweert: ze ontstonden door negeering der universalia. Dit doen alle modernen). De groote natuurkundigen staren

zich immer blind op 't veranderen van de chaos in een kosmos en geen kan daarop antwoorden, dan met behulp van methaphysica. De „eeuwige” stof, die nog zijn entropie-maximum niet heeft bereikt, is onbegrijpelijk. De God van Spinoza vond zijn oorsprong in de ontologische verwarringen van Descartes, door Kant zoo duchtig, maar ongelukkig op verkeerde wijze, gehekel. Desniettemin zijn ze toch verkeerd. Spinoza kon dus zijn God niet behoorlijk vinden, zooals de Scholastici en trachtte nu zijn beruchte stelling van God = Substantie te verdedigen. (Zie daarover uitvoerig: Tract. I 2. Sigwarts Ubers. 1—10). Hoe hij evenwel zeggen kon: Deï natura gaudet infinita perfectione d. w. z. God verheugt zich over zijn eigen volmaaktheid, is onbegrijpelijk van een onpersoonlijken God. Maar enfin; hij was een mensch en dus geen substantie. Dat beweerde hij tenminste tegen Oldenburg, op de tegenwerping van de verschillende menschen met 't zelfde attribuut „ratio”. De grondfout zit hem echter in de verwarring van substantie en oorzaak, accidentie en werking. Substantie toch is wel een ens per se, maar geenszins een ens a se. Het substantieele zijn kan zeer goed worden gedacht, zonder dat men daarbij denkt aan het zijn, waaraan het zijn bestaan dankt. Denkt men 't relatief, dan voorzeker kan dit niet. De werking moet zekerlijk met de oorzaak iets gemeen hebben, maar daardoor worden ze nog niet identisch reëel, ze worden daardoor geen modi van de ééne substantie. Oorzaak is datgene, wat het zijn of worden van een ander bepaalt, dus kan de oorzaak en het veroorzaakte nooit identisch zijn, zij kunnen nooit een en dezelfde natuur hebben, noch numeriek noch individueel. Bovendien is een enkele substantie met de attributen extensio en cogitatio onmogelijk. Of die eene substantie is immaterieel, maar dan is zij niet uitgebreid, of ze is materieel, maar dan komt aan haar geen denken en dus nog veel minder een oneindig denken toe.⁶⁾ En eindelijk is de verwarring van dit en alle pantheïstische systemen een verwisseling van het hoogste begrip, het abstract zijn, dat universeel de dingen toekomt met het absolute zijn der oorzaak, juist dus, datgene wat S. meende te moeten verwijten aan de verdedigers van den eenigen en waarachtigen God, waarvan Mozes sprak: Ego sum qui sum. Geen filosoof kon 't beter uitdrukken. 't Spijt mij dat een Aprilsche militaire verwikkeling niet veroorlooft deze dingen uitvoeriger uiteen te zetten in het Stud. Weekblad. Persoonlijk sta ik evenwel altijd ten dienste van den heer S. en ik kan hem aanraden met vrucht over een en ander te lezen:

T. Pesch. S. J. Die groszen Welträtsel. Freiburg. 2 Bde.

D. Mercier. Psychologie. Louvain.

M. Schneid. Naturphilosophie im Geiste des kl. Thomas.

A. Lehmen. S. J. Lehrbuch der Philosophie auf aristotelisch-scholastischer Grundlage. 3 Bde Freiburg.

E. B.

⁶⁾ Zie daarover de eerste de beste psychologie.

Kort antwoord.

Met, laat ik zeggen, glimlachende verbazing, las ik in bovenstaand artikel voor 't eerst de beweringen van den heer X. Ik had zijne voorgaande artikelen niet gelezen, omdat ik het ongewenscht acht, studien van mindere goden over groote filosofen of liever over hunne filosofien te lezen, daar dit altijd tot verwarring aanleiding geeft, terwijl ik mij altijd het best bevonden heb bij de studie der groote filosofen zelve. Het kan mij in 't minst niet schelen, wat de heer A of B zegt van een of ander filosofisch stelsel — evenmin interesseert het mij voor mijn filosofisch denken, wat de groote menigte er over denkt. Ik stel ook alleen prijs op een filosofisch systeem, als het mij helpt tot mijne levensbeschouwing, dat wil zeggen, wanneer ik het zoodanig begrijp, dat het geheel in mijn denken is overgegaan, dat het voor mij niet meer rede-neering maar gevoel is geworden, het aan te nemen in zijne consequentiën. Als ik ideeën formuleer en ik beroep mij daarbij op Spinoza dan is dat niet, omdat ik op den voorgrond wensch te stellen, dat een zoo knap man als Spinoza dat gezegd heeft, maar dan doe ik dat, omdat het in de eerste plaats mijn eigen ideeën zijn, die ik ook in Spinoza's leer reeds vind uitgedrukt. De heer X zal dit niet begrijpen — en ik zal ook niet beproeven hem te overtuigen, niet omdat ik op dat overtuigen geen prijs zou stellen, maar omdat iemand met des heeren X gedachtenleven onovertuigbaar is. Dat zit hem hierin, dat

³⁾ Men zou kunnen tegenwerpen, dat de driehoek van Riemann en Labatschewsky een som der hoeken heeft grooter en kleiner dan 180°, maar de lijnen, die men daar gebruikt zijn niet die der Euclidische meetkunde. De eene zijn onafh. van 't 5e, de andere van 't 5e en 6e postulaat.

⁴⁾ Zie voorrede van: Epizam of Synthetic Philosophy bij Collins 1894.

⁵⁾ Logische Untersuchungen. Vorwort pg IX.

de heer X gelooft in eene absolute, eenige waarheid, dit nu doe ik niet en acht ik ongerijmd. Voor den heer X is het streven naar (absolute) waarheid op zichzelf er een, dat de moeite waard is; voor mij is dit niet het geval, omdat ik beweer, dat het begrip absolute waarheid met de begrensdheid van ons denkvermogen dus met het denken zelf in strijd is, dus ongerijmd en streven er naar nutteloos en verwarrend.

De heer X versta mij wel: ik heb hiermee niet willen aantoonen, dat hij van onjuiste grondstellingen uitgaat, evenmin als ik heb willen aantoonen dat Kant dat doet, eenvoudig omdat men, zoiets willende aantoonen of bewijzen uitgaan moet van het begrip absolute waarheid, dat ik ontken — wat ik in zoo'n geval doe is slechts trachten, de laatste oorzaak te zoeken, waaruit zoo'n opvatting voortspruit. Dat deed ik, toen ik zei, dat Kant's „ding an sich" in laatste instantie uit de opvatting der dingen als „einzewesen" voorkomt — dit is voor mij de totaal-uitdrukking van de positieve zijde van Kant's werk, eene opvatting, die ik na studie ervan gekregen heb.

Ik beroep mij bij dit oordeel erover op niemand, ook op Kant niet, maar uitsluitend op mij zelf. Het komt mij, op bovenstaande en andere gronden ongewenscht voor, van den raad des heeren X tot het lezen der boeken van eenige ongetwijfeld zeer bekwame heeren op te volgen maar zou het den heer X in overweging willen geven, nog eens in 't bijzonder Kant's Kritieken, Hegels, Kleine Logik, Spinoza's Ethica, te bestudeeren, alvorens er een oordeel over te vellen, niet omdat ik die studie voor den heer X of voor een ander zoo absoluut noodzakelijk acht, maar omdat de heer X, wil hij nu eenmaal een oordeel vellen, toch den noodigen basis van eigen studie en ervaring in deze materie niet kan missen.

De heer X die een zeer belezen man schijnt, zal tegen deze, mijne opvattingen, die hij waarschijnlijk als „een aanvalletje" op een denksysteem of als eene verdediging van een bepaald systeem zal beschouwen, waarschijnlijk die van vele beroemde en groote personen kunnen plaatsen, en mij verschillende citaten uit de werken dier mannen naar het hoofd kunnen werpen — ik zou hem raden dit niet te doen, omdat ik voor dergelijke overtuigingsbewijzen onvatbaar ben; dit zeg ik van te voren, om den heer X veel moeite van het zoeken in eigen hoofd of in boeken naar passende citaten te bewaren.

S.

LITTERATUUR EN KUNST.

Zoo maar wat.

Het is misschien erg ondeugend, wat hier komt te staan: — als een stout kind, dat bedremmeld en beteuterd kijkt met een vingertje in zijn mond, wanneer het net iets brutaals heeft gezegd tegen zijn wijzen onderwijzer. Als een jongen, die in de les heeft meegenomen een klein poesje, verborgen in zijn blouse; een klein poesje dat hij tegen zich aan drukt, eene poes met zacht, zijg vel, zoo warm en zacht, zie je; zoo echt, zoo echt levend warm. En de onderwijzer praat over de Unie van Utrecht, of werkwoorden op „ir", of de theorie der Rekenkunde, eerste deel.

Eigenlijk durf ik niet heel best; ik wou vertellen, dat ik zoo geniet in dezen komenden lente-tijd, dat het zoo zalig is, te kijken in een blauwe lucht, dat de boomen groen gaan worden; dat de zwaluwen weer zullen komen, dat de bloemen zullen gaan bloeien: madeliefjes en viooltjes, en anemonen, en narcissen, primula's en hyacinthen en boterbloemen.

Maar ik durf niet schrijven van zoo iets nietigs in 't Weekblad, als God daarin net bewezen is, en 't materialisme omvergegooid met eene exponentiaalvergelijking.

Ik wou vertellen van een klein meisje, dat ik eens zag; ze had zulke blonde haren en heldere blauwe oogen, en van die gracieuze bewegingen met haar fijne ledematen; mollige handjes, die ze zoo vertrouwend lei in een groote mannenhand. Maar wat kan dat iemand schelen, die mee mag spreken over 't voorloopig verslag en de democratisering van het Nederlandsche leger?

Ik zou graag zoo veel, zoo heel veel vertellen van het

warme lente-leven, van 't genieten, dat komt met het onbestemde verlangen, dat je voelt, wanneer je alleen wandelt met de zon en de musschen als gezelschap — het verlangen, dat veel genotvoller is, dan ooit voldoening kan wezen. — Maar ik ben bang, dat er iemand onder het schrijven zou komen en zeggen: „zeg, die momentenlijn is toch verdomme heusch parabolisch".

ERVÉ.

Een Monument voor Emile Zola.

In Frankrijk hebben de vrienden en vereerders van den grooten romanschrijver, den schrijver ook van het machtig en moedig „J'accuse", het plan gevormd om, door het oprichten van een „ZOLA-MONUMENT" op een der pleinen van Parijs, de nagedachtenis van den kunstenaar, en tevens die van den strijder voor waarheid en recht, te eeren.

De deelneming van andere landen aan die hulde is toegelaten.

Elk Nederlandsch bewonderaar van ZOLA's kunst, of van zijn heldenmoed, of van beide, kan dus getuigenis afleggen van zijn sympathie voor den doode en tevens de oprichting van een waardig Monument bevorderen, door in de kas van het Parijsche Zola-Comité een bijdrage te storten.

Teneinde aan hun landgenooten die deelneming gemakkelijk te maken, noodigen ondergeteekenden hen uit om, vóór 15 April a.s., aan een hunner, onverschillig wie, per aangeteekende brief, per postwissel of postbewijs, een geldelijke bijdrage te zenden.

De gevers, tenzij ze onbekend mochten wenschen te blijven, worden verzocht hun naam, woonplaats en betrekking duidelijk op te geven.

Alle bijdragen zullen, met vermelding van de namen der gevers, worden toegezonden aan den Penningmeester van het Zola-Comité te Parijs, die in het dagblad „L'Aurore" elke gift zal verantwoorden.

- Dr. A. Aletrino, Amsterdam, 50 den Texstraat.
 Charles Boissevain, Amsterdam.
 Cyriel Buysse, den Haag, 11 Laan van Meerdervoort.
 Mr. Frans Coenen Jr., Amsterdam, (Museum Wilet).
 L. van Deyssel, Baarn.
 Prof. A. P. Fokker, Groningen.
 J. Funke, Amsterdam.
 F. van der Goes, Hilversum.
 Mr. J. N. van Hall, Amsterdam, 21 Vondelstraat.
 Prof. A. G. van Hamel, Groningen.
 Mevrouw Henriette Roland Holst, 's Graveland.
 Prof. A. A. W. Hubrecht, Utrecht.
 Mr. H. Louis Israëls, Amsterdam, 304 Keizersgracht.
 Jozef Israëls, Den Haag.
 F. Smit Kleine, Doorn.
 Frits Lapidoth, Den Haag, 49 Borneostraat.
 J. de Meester, Rotterdam, 17 Kortenaerstraat.
 Fr. Netscher, Santpoort, (N. H.)
 W. G. van Nouhuys, Den Haag, 3 Timorstraat.
 Prof. J. Oppenheim, Leiden.
 Mr. A. A. de Pinto, Den Haag.
 A. Pit, Amsterdam.
 Mr. L. J. Plemp van Duiveland, Den Haag.
 Prof. Hector Treub, Amsterdam, 82 Vondelstraat.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

SNEUNTOJOUNSELSKIP „FRISIA".

Takkom Sneuntojoun leaste gearkomste bij FREERK FONTEIN, Alde Delft 208.

ONTVANGEN:

Rein Leven N°. 6.

Mededeelingen van de Nederl. Vereeniging voor Gemeentebelangen 1903, 1e stuk. Onderzoek aangaande de pensioneerding van gemeenteambtenaren, hunne weduwen en weezen. Rapport met ontwerp-regelingen van het Bestuur en Rapport van den wiskundigen adviseur. Ligt ter inzage bij N. G. KAM, Koornmarkt 72.

(Zie vervolg Tweede Bijvoegsel.)

TWEEDE BIJVOEGSEL

behoorende tot het STUDENTEN-WEEKBLAD

van DONDERDAG 26 MAART 1903.

AGENDA.

DELFT.

Maandag 30 Maart. Logezaal, Choorstr. 16a. Theosofische Vereeniging: Voordracht door den heer W. B. Fricke over „De oorzaak en het einde van de smart”; 8 u.
Donderdag 2 April. Stads Doelen. Rotterdamsch tooneelgezelschap, 11e abonnementsvoorstelling: „Onvoorzien Gevaar”; 7½ uur.

DEN HAAG.

Vrijdag 20 Maart. Ned. Tooneel: „Jaloersch”; 8 uur.
Zaterdag 28 Maart. Diligentia: Concert van de zangverein.

„Sweelinck”, met medewerking van Nicoline van Eyken en Antoinette Snoer; 8 uur.

Fransche Opera: „Carmen”; 8 uur.

Zondag 29 Maart. Dierentuin: Matinee van de Fransche Opera; 2 uur.

Maandag 30 Maart. Fransche Opera: „La petite mariée”; 8 uur.

Woensdag 1 April. Gebouw voor K. en W. Mij. tot Bev. der Toonkunst: „Elias”; 8 uur.

ROTTERDAM.

Vrijdag 27 Maart. Grootte Schouwv.: „Onvoorzien gevaar”; 8 uur.

ADVERTENTIEN.

Café-Restaurant HOTEL CENTRAL.

Levering van Déjeuners, Diners, Soupers, Koude en Warme Schotels.

Uitstekende gelegenheid om te Dineeren ook bij abonnement. Verschillende appartementen voor Vergaderingen.
Pilsener Urquell. Franziskaner Leistbräu. G. M. VAN DE SEIJP Hz., Cuisinier.

REPETEEREN
Waterbouwkunde en Toeg. Mechanica.
J. VAN HETTINGA TROMP,
Civ. Ing.
Adres: BURG WAL 16.

UITSLUITEND NATUURBOTER.
I. J. VAN WOERDEN,
Choorstraat 11. Telefoon 203.
Specialiteit in de Fijnste kwaliteit
Versche Delftsche Roomboter,
(Prima Tafelboter).
H. H. verbruikers gelieven er op te letten,
dat deze Boter van naamstempel voorzien is, zoodat
voor de zuiverheid ten volle wordt ingestaan.

Restaurant J. L. BÜHLER,
Houttuinen 2, Delft.
Specialiteit in:
FRANZISKANER LEISTBRÄU.
PILSENER-URQUELL.
BIERHANDEL. WIJNHANDEL.
Levering aan huis van prima
BORDEAUX-, RIJN-, MOEZEL-, CHAMPAGNE-
en MORGENWIJNEN,
tegen concurreerende prijzen.
WINTERSHOTELS.
DEJEUNERS, DINERS en SOUPERS.
WARME en KOUDE DAG- en AVONDSHOTELS.
ZEEUWSCHE OESTERS.
Geopend tot 2 uur 's nachts.
Het weekblad „De Nederlandsche Sport” ligt
ter lezing.

Tegen MEI gevraagd ter overname:
een gemeub. Zit- en Slaapkamer,
in VRIJENBAN of HOF VAN DELFT.
Brieven onder n°. 2817s-w, Bureau van dit Blad.

MECHANISCHE TECHNOLOGIE.
Repetitor nog eenige uren disponibel.
Brieven onder n°. 2816s-w, Bureau van dit Blad.

Bierbrouwerij IJsfabriek

voorheen A. VAN BERCKEL & ZOON.
SPECIAAL
PILSENER BIER.

DE GODSDIENSTEN DER WERELD
NAAR
G. T. BETTANY.
Voor Nederland bewerkt en op vele punten herzien en uitgebreid
DOOR
DR. J. G. BOEKENOOGEN.
Te verschijnen in 30 afleveringen à 25 cents.
Artistiek gebonden in 2 prachtbanden f 8,90.
Behandeld worden: de Godsdiensten der onbeschaafde volken, de Godsdiensten in China en Japan. Brahmanisme, Boedhisme, Parzisme. Oude Europeesche Godsdiensten, n.l. Grieksche, Romeinsche, Germaansche, Scandinavische, Slavische en Keltische Godsdiensten. Egyptische en Voor-Aziatische Godsdiensten. De Islam. Het Jodendom en het Christendom.
Zeer vele prachtige illustratiën versieren den tekst, zoodat van het meest interessante ook een aanschouwelijk beeld wordt gegeven. Aan deze illustratiën wordt zeer veel zorg gewijd.
Voorhanden in den Boekhandel
J. WALTMAN Jr.

UIT ONZE KOLONIËN

DOOR

H. VAN KOL.

Geïllustreerd met 36 groote platen, vele gravures tusschen den tekst en 3 kaarten.

Geen boek zal met meer belangstelling worden ontvangen dan de reis in onze Koloniën door H. VAN KOL.

„UIT ONZE KOLONIËN” door H. VAN KOL zal worden uitgegeven in royaal 8° formaat en compleet zijn in **12** afleveringen van **4 vel druks met 3 platen** of **in eens gebonden**.

De prijs **per aflevering** is **50 cent**.

Het werk **compleet gebonden** f **6,90**.

Reeds thans is uitgebreid prospectus verkrijgbaar, terwijl de exemplaren onmiddellijk bij verschijnen voorhanden zijn in den Boekhandel

J. WALTMAN Jr.,
Binnenwatersloot 33.
